

ad nullum; fieri etiam nequit sine perversione totius rationalis naturae.

Ad 4^m, *Nego parit.* Aliud est enim, non impedire causas accidentales, quae praecludunt rectum rationis usum et in errore necessario amentem detinent, aliud est homines recte ratione utentes, in constanti et invincibili errore detinere, omnemque viam sese ab illo liberandi adimere.

Ad 5^m, Non facere per plura, etc. quando nullum finem ita agendi habet aut non vult, *conc. secus nego.* Imprudenter utique censetur agere, quid quod per pauciora media eodem modo obtinere potest, per plura nihilominus obtinere nititur. Hoc de Deo nefas est cogitare, quia ipse innumeras potest habere rationes nobis incognitas hoc potius quam alio modo operandi. Tandem, falsum quoque suppositum in difficultate latet: nos enim non dicimus, ideo corpora creata esse, ut ideas sensiles habeamus; sed praescindendo ab eorum fine, confendimus, certo nobis constare quod existant a parte rei.

Urget Berkeley. Quidquid percipitur et sentitur, est in re percipiente et sentiente; corpora nec percipiunt nec sentiunt; ergo quod percipitur et sentitur, non est in corporibus, sed in nobis, ac proinde nequit ex hoc inferri corporum existentia.

Resp. Tota argumentatio merum sophisma est. Hinc *Dist. maj.* Quidquid percipitur, etc. in percipiente *formaliter* et *subjective, conc.*; *objective, nego.* et concessa minori, *nego* utrumque *consequens.* Major ita intellecta, quasi nulla perceptio et sensatio posset habere objectum extrinsecum percipienti, supponit quod est in quaestione et nulla ratione id probat; nos vero quamvis concedamus, ex solis ideis sensilibus non posse deduci corporum existentiam, tamen accedente naturae rationalis inclinatione eas referendi ad objecta ut actu praesentia, id rectissime fieri ostendimus.

ARTICULUS IX.

DE CERTITUDINE COGNITIONUM QUAS OPE SENSUUM ACQUIRIMUS

74. Veterum et recentiorum Scepticorum (1) dogma

(1) En quomodo Scepticorum patronus hac de re disserit, *Essai sur l'indifférence* etc. t. II. pag. 6. *Car qu'est-ce que*

est, sensibus non esse fidendum, de omnibus ipsorum ope perceptis esse dubitandum. Antequam hujusmodi errorem convellamus, quaedam notiones praeviae exponendae sunt.

Sensus externi vel organa sensoria sunt eae corporis nostri partes, ex quarum immutatione mens percipit, quae extra se posita sunt. Cerebrum dicitur *sensorium internum*; *cetera* quinque numerantur, videlicet oculi, aures, nares, palatum et cetera omnia membra, quae sub nomine *tactus* veniunt. Unumquodque sensorium externum habet proprium objectum; sic oculi respiciunt colores, aures sonum, nares odorem, palatum sapes, tactus figuram, extensionem, resistantiam, etc. Saepe tamen, praesertim oculi, ad objecta aliis sensibus propria se extendunt.

75. Vis animi nostri mutationem in organo factam percipiendi, *facultas sentiendi* appellatur; actus hujus facultatis dicitur *sensatio*, quae *formaliter* et *subjective* spectata solum actum seu affectionem animi sentientis, *materialiter* vero solum motum in organo interno aut externo excitatum indicat.

Cognitiones ope sensuum acquisite *immediatae* vocantur, quae enunciant, quod in sensatione explicite continetur e. g. *murus hic est albus*, etc. *mediatae* vero, quae referunt aliquid implicite tantum in sensatione contentum, quodque non nisi adhibito aliquo medio cognoscitur e. g. *albedo est occidens*, etc. Harum veritas a legitima plerumque ratiocinatione dependet; in *immediatis* itaque cognitionibus dumtaxat, sensus nostros rite dispositos nos non decipere, in praesenti quaestione defendimus.

76. Errare *formaliter*, sive apprehendere aliquid aliter ac revera est, ad animum spectat; igitur non nisi improprie error formalis sensibus tribuitur: ipsi enim referunt semper ad animum mutationem illam, quam ab objecto pro diversa eorum dispositione acceperunt, suntque, ut ajunt, *potentia necessaria*. Quando itaque recta dispositione vel applicatione destituuntur, *materialem* dumtaxat occasionem errandi animo

nos sens peuvent nous apprendre de certain, et sur nous-mêmes, et sur les autres êtres? Qu'oserons-nous affirmer sur leur témoignage?.... Chacun d'eux, pris à parte, nous abuse par de vaines illusions; ils se convainquent à toute heure mutuellement d'imposture..... Pourquoi, nous trompant séparément, ne nous tromperoient-ils pas tous ensemble? Vide quoque pag. 41.

praebent, si non reflectens ad circumstantias, in quibus versatur, iudicium ferat (1). Ne autem hoc accidat, regulae quaedam, quas ratio et experientia suppeditat, pro recto sensuum usu assignantur.

I^a. Sensus sint in naturali dispositione, qualis communiter haberi solet; id fiet, si constanter eadem ratione ab objectis afficiamur, eodemque modo ac alii, quae conferunt ad nostram conservationem distinguamus, etc.

II^a. Accurate ad observandum applicentur, quod fiet, rem attente perpendendo, in rebus insolitis observationem iterando, pluresque sensus, ubi fieri potest, in subsidium vocando.

III^a. Relatio sensuum praesens cum praeteritis conferatur, aut si dubium aliquod occurrat, cum relationibus aliorum hominum. Hoc tamen passim fieri nec potest nec debet; secus impossibilis redderetur nobis quotidianus usus vitae.

IV^a. Objectum sit in debita proportione ad sensus: 1° non nimis exiguum, secus non percellet sensus; 2° non in magna aut nimis exigua distantia; secus imago seu repraesentatio objecti fiet confusa et difformis vel magnitudinis non respondentis.

V^a. Medium, in quo intuemur objecta, sit constans et uniforme; si enim pars una objecti fuerit in aëre, altera e. g. in aqua, vel objectum totum in aqua, oculus in aëre, diversam impressionem patietur oculus, quam si objectum in aëre ordinario modo conspiceretur.

VI^a. Relatio sensuum nec rationi nec auctoritati, praesertim divinae, adversetur; cum veritas veritati nequeat opponi.

77. Ex recto sensuum usu posse nos certas plurimum rerum cognitiones acquirere, manifestum est. Etenim, ut experientia quotidiana probat, non solum re bene considerata, ita firmiter adhaeremus cognitionibus sensilibus, ut omne prorsus prudens dubium excludatur, verum etiam pro maxima probatione et certitudinis motivo adferre solemus, nos

(1) Pulcherrime hoc declarat S. Augustinus, in libro *De vera religione*, cap. 33. sumpto exemplo ab oculis. *Sed, inquit, ne ipsi quidem oculi fallunt; non enim renunciant animo, nisi affectionem suam.....si quis remum frangi in aqua opinatur et cum inde auferitur, integrari, non malum habet internuncium, sed malus est iudex. Nam ille (oculus) pro sua natura, non potuit aliter in aqua sentire; nec aliter debuit.*

scilicet rem aliquam propriis sensibus observasse. Deinde evidenter repugnat, Deum tribuisse nobis media insufficientia ad finem. Nequit igitur sine absurditate supponi, sensus nostros etiam recte adhibitos, passim nos decipere, praesertim circa propria cujusque sensus objecta, et in cognitionibus rerum externarum, quae ad conservationem nostri compositi conferunt et ut a visibilibus ad invisibilia rapiamur, sapientiamque ac bonitatem Conditoris nostri miremur, impellunt. Insuper, si per sensus constanter deciperemur, nullam fixam normam vitae moderandae haberemus, quod experientiae universali adversatur (1).

Argumenta haec evincunt, absolute certum esse, generatim in omnibus casibus sensus rite adhibitos minime nos fallere. Quando vero agitur de aliqua cognitione particulari, legitima sensuum applicatio investigari debet, cujus existentia facile inotescet, ad nosmetipsos reflectendo, praesertim cum regulae expositae superius sint practicae, nec semper omnes, sed modo haec modo illa pro circumstantiarum diversitate, locum habeat; et sic obtinebitur physica certitudo.

Sensiles cognitiones dici quidem possunt experimentales et a posteriori, quia experientia comparantur et sunt veritatis contingentes; ex hoc tamen non sequitur, eas tantum probabiles esse. Illae enim experimentales cognitiones tantum sunt probabiles, quae ab incompleta inductione pendent, nec habent aliquod extrinsecum motivum certitudi-

(1) Probationes istae, sicut et nonnullae ex regulis n.º praecedenti expositis, inde valide impugnari videntur, quod et finem ad quem dati sunt sensus et rectam sensuum dispositionem ad objecta nequeamus cognoscere nisi ope ipsorum sensuum ideoque supponendo veracitatem illius criterii, de quo quaeritur. Verum quia in praesenti quaestione tamquam certa sumitur existentia corporis nostri, aliorumque in genere, et quia ex ideis sensibilibus formaliter spectatis, praescindendo ab earum objectiva realitate, potest erui relatio, quam habent objecta externa cum nostro composito ejusque conservatione, et quandonam praebeant affectionem molestam aut gratam, nec non quem sensuum usum subsequantur istae vel illae affectiones, etc. patet praescindendo ab objectiva sensuum veracitate, posse nobis constare de fine et recta eorum dispositione ac applicatione in usu; accedente praesertim continua ac diuturna experientia, errorem, si quis foret, accidentalem removente. Non itaque supponitur in antecessum certitudo criterii, de quo quaeritur.

nis; sensiles autem cognitiones in sola apprehensione consistunt, nec motivo certitudinis destituuntur (1.)

78 Opponunt 1.º Sophistica est probatio, in qua consequens tantum per accidens necitur cum antecedente; hoc accidit in casu nostro, quia ideae sensiles non habent nexum necessarium cum proprietatibus objectorum: ergo per accidens, etc.

Resp. *Dist. maj.* sophistica est, etc. *per accidens*, id est si casu quodam, et non propter nexum cum antecedente, consequens sit verum, *conc.* si tantum non necitur absoluta necessitate, *nego*; et ex opposito distincta minori, *nego conseq.* Quando argumentatio formali veritate caret, consequens tamen casu quodam verum invenitur, dicitur *per accidens* verum esse. Quod si *per accidens* intelligatur, quod non sit nexus absolute necessarius, falsum est talem probationem sophisticam esse; secus foret respueda maxima pars nostrarum cognitionum, quae non nisi hypothetica certitudine gaudent, propter contingentem et non absolute necessarium subjecti et praedicati nexum.

Urgent 1.º Sensus non referunt res quales in se sint; saepe diversa ratione referunt ac sunt, unde tot errores circa figuram, distantias, magnitudinem, colores demum ac sapes, etc. Ergo nihil certi per sensus acquiri potest.

Resp. *Dist. 1^m partem ant.* Non referunt, etc. id est non percipimus nullam proprietatem objectorum positivam et realem, *nego*; non referunt, id est, non possumus determinare quaenam proprietas naturam et essentiam corporum constituat, *conc.* sed *nego* suppositum, id scilicet per sensus debere nobis constare. Sensus enim duo tantum renunciant: 1.º qualem relationem objecta habeant nobiscum: 2.º objectis ad extra varias inesse proprietates reales. Quaenam autem earum sit essentialis, aliunde determinari debet.

Dist. 2^m partem ant. ejusque probationem; haec omnia accidunt sensibus non rite applicatis, *conc.* secus, *nego*. Sensus nobis non praebent certitudinem, nisi rite juxta regulas praescriptas adhibeantur; errores itaque hujusmodi non sunt ad rem. Sic ex improportione distantiae, fit, ut turris quadrata eminus rotunda, sol circa terram move-

(1) Vide I. partis artic. 4. circa finem et in nota. Superius articul. 6 *Urgent.* II in animadversione post resp. ad 2.

ri et magnitudinis bipedalis conspiciatur; ex defectu constantiae et uniformitalis medii, remus in aqua fractus, sidera magis minusve lucentia apparent. Tandem, dijudicare an colores et sapes, aliaeque secundariae proprietates formaliter insint objectis, ad sensus non spectat.

Urgent II.º Qui a nativitate male conformatos haberet sensus, profecto semper diversa ratione ac alii objecta perciperet, quin unquam error detegeretur.

Resp. *Trans. totum.* Ista non recta sensuum dispositio esset exceptio a lege ordinaria; homines enim communiter recte dispositos sensus habent. Posset tamen et iste error plerumque detegi, si nempe affectiones, quae aliis gratae sunt et vitalitati consentaneae, nostrae conservationi adversas experiremur. Quod si sermo esset de perceptione e. g. magnitudinis vel coloris, in quibus error detegi non posset, dicimus, anguli optici juxta quem visio perficitur diversitatem in diversis hominibus, identitatem judiciorum circa rerum magnitudinem earumque differentiam, minime adimere, et nos magnitudinem apprehendere relativam, non absolutam; diversam vero perceptionem coloris conservationi nostrae non adversari; ideoque, licet hos aut similes errores nequeamus corrigere, finis tamen primarius sensuum obtinetur (1).

79. Opponunt II.º Numquam potest constare praesentes sensuum relationes convenire cum praeteritis aut cum relationibus aliorum hominum 1.º Quia sensus nostri, eorum objecta, medium cognitionis, non servant identitatem, sed per effluxum particularum, aliisque de causis, continue mutantur. 2.º Quia diversa est structura sensuum in diversis hominibus, sicut diversa vultuum conformatio; ergo diversae quoque erunt affectiones.

Resp. *Nego ant.* Probationem 1.º partis *Dist.* quia sensus nostri non servant identitatem, nimirum absolutam seu mathematicam *conc.* vel *transeat*; physicam et ut vocant *ad sensum nego.* Identitas relationum sensilium, li-

(1) Hinc colliges parum ad rem prodesse quod solet adferri exemplum hominis japonensis, vel sensis qui sensus diversa ratione a nostris conformatos habens, proindeque diversa a nobis ratione objecta sensibilia percipiens e. g. colorem, odorem, sapes etc. nihilominus in usu vocum quas disceret perfectissime nobiscum conveniret, vocando e. g. murum album, panem sapidum etc. quin unquam posset error detegi.

cet sensus, objecta, mediumque in quo conspiciuntur, aliquam mutationem subeant, physica tamen et *ad sensum*, quae non excludit exiguam variationem, sicut fit in absoluta seu mathematica, semper servatur et est sufficiens ut de earum conformitate recte judicemus. Sic nemo est, qui constanter eodem modo non percipiat objecta, quae frequenter sub sensus cadunt. Quod si quandoque ex parte organorum aut objectorum et medii notabilis mutatio accidat, de hoc ipso per sensus monemur.

Probationem 2^{ae}. *partis Nego*. Ratio est, quia experientia constat homines communiter ab iisdem objectis in iisdem circumstantiis positis, eadem ratione affici. Deinde anatomici docent, diversitatem structurae organorum non esse talem, ut si plurium hominum relationes conferantur, identitas physica seu *ad sensum* non exurgat: ergo non est pro vultuum varietate diversa (1). Ipsa tandem diversitas iudiciorum circa proprietates eorundem objectorum, non semper probat diversitatem dispositionis in sensibus: cum saepe apprehendamus aliquid gratum vel ingratum ex consuetudine vel praeiudicio.

ARTICULUS X.

DE AUCTORITATE

80. *Testimonium alterius, quatenus nos movet ad aliquid pro certo habendum, vocatur auctoritas*. Si testimonium a Deo feratur, erit *auctoritas divina*; si ab homine, *humana*. De auctoritate divina hoc praecipue scire expedit, eam in omnibus rebus, ubi adfuerit, absolutam et metaphysicam certitudinem gignere: non esse tamen temere avocandam ad quaestiones mere philosophicas, nec sicubi adfuerit, impedire quominus eadem res vires intelligentiae humanae

(1) Diversa vultuum humanorum conformatio esse potest motivum concludendi physicam identitatem in interna sensuum sive organorum nostrorum conformatione; sicut enim identitas et magna similitudo vultuum redderet valde difficilem vitae socialis usum, pluribusque erroribus praerberet occasionem; ita valde notabile discrimen in interna quorundam praesertim organorum structura, communem consensionem circa usum earundem rerum ad conservationem vitae necessarium redderet impossibile: quod utrumque ordini divinae sapientiae videtur aequae adversari.

non excedens, argumentis quoque naturalibus probari valeat.

Quod autem divina auctoritas absolutam et metaphysicam certitudinem pariat, manifestum est. Nam, ut inferius indicabimus, pondus auctoritatis desumitur ex scientia et veriloquio testantis; jam vero absolute repugnat, Deum utpote perfectissimum posse deficere sive a scientia per errorem, sive a veriloquio per mendacium; ergo absolute et metaphysice certum sit oportet, quod Deus suo testimonio firmaverit.

Auctoritas humana, si ad veritates speculativas traducatur, *dogma philosophicum* constituit et non est auctoritas proprie dicta, pro *testimonio* scilicet accepta. Nam in assertionibus speculativis philosophicis, tantum valet auctoritas philosophorum quantum rationes quibus eas confirmant.

In rebus itaque *facti* auctoritas humana locum habet.

Facta sensibilia quae nostris sensibus non subjiciuntur, vel sunt nobis coeva et possunt cognosci per testes *oculosos*, vel longo tempore ante nos evenerunt et tunc vel per testes *auritos* seu *traditionem*, id est, per *oralem et successivam testimonium seriem, ab origine facti ad nos usque manantem*; vel per *historias*, id est, *memoriam factorum scriptis commendatam*. Cum autem ratio formalis, cur assensum praebemus testimonii narrationi, sit scientia et veracitas eorum, ne temere hac in re procedatur, conditiones quaedam, quae etiam *leges criticae* appellantur, tam ex parte facti ipsius, quam testimonii solent assignari.

Assensus intellectus praestitus alicui assertioni, non ob intrinsecum veritatis indicium, sed propter testantis auctoritatem, *fides* dicitur, divina scilicet vel humana, pro diversitate testis. Assensus itaque fidei immediate nititur testantis auctoritate, sed necessario praesupponit certam cognitionem de scientia et veriloquio testis; secus non esset actus prudens. Hoc adeo verum est, ut ubi certo non constat, tanta scientia et veracitate instructos fuisse testes, quod spectatis circumstantiis nec fallantur nec fallant, pondus auctoritati desit et tantum plus vel minus probabile iudicium de objecto, in quaestione posito, ferri possit.

81. Atque hinc evidenter quoque colliges, quod jam superius innuimus (1), turpiter errare eos qui unicam certitudinis naturalis normam in sola humana auctoritate reponunt, contententes nullam certitudinem pro homine relin-

(1) Art. II. n° 40 et 42 *Urgent*.